

עין טורמלכא

במלואת מאה ועשרים שנה להולדתו של אורי צבי גרינברג

עת קוראים אנו בשירתו של אורי צבי גרינברג, ניווכח כי נפשו קוראת ומדברת אל עצמה. ועם-זאת, פונה המשורר לכל אדם "וְאַשֶׁר נָפֵשׁ לוֹ עִמָּק-אֵין-סוּף" (כל כתבי אצ"ג, ט, 17). רוחו משתקפת בעולם התופעות ושבה אל עולמו הכמוס. כמשורר אורפיאי יורד הוא אל התהום, הכאב, האפלה, העוון והחרטה, והוא עולה ברוח אורה של האמת. הוא מסוהר אור, מסוער אור. עזה חדירותו של האור בקרב המשורר פנימה.

בילדותו הוא מבחין: שביל רך מטל ומצעידת ציפור (ט, 12), וְאַחֲרֵי צְפוּר מְדַדָּה-שֵׁם גַם הוּא מְדַדָּה (ט, 191). זוהי הסתכלות דקה שממנה נובעת 'פעמת הלב של השירה' (היינה). הילד הוא משורר. לדעתי, הנפש אינה קטנה בהיות הילד קטן, ואין היא גדלה עם הילד, כי-אם גדולה היא כבר בקטנותו. והיא הולכת ומשתכללת.

כילד קטן רצה לצלול במימי הנחל, לדעת מה-שם מתחת לירח המלא הנשקף במים. ופעם ניסה להציג את רגליו "עַל הַשֶּׁחַק-עֲצָמוֹ-שְׁבַמִּים" (ט, 79).

בהיותו כבן עשר שנים, התיישב על גזע-עץ כרות, שהונח לרוחב אפיק-המים, ורגליו טובלות במים, חש בחזהו המתרחב בנשימה עמוקה. הוא היטה את גוו ואת ראשו לאחור, מזועזע, וחש לראשונה את רוח השיר מפעמת בו. כדבריו: "הַשִּׁיר שְׁלֹא בָּא בְּגוֹפֵי אוֹתִיּוֹת, אֲבָל נִפְשׁוֹ הִיא שְׁקוּדָמֶת לְהֵן" (יג, 13).

אורי היה בר-לב אביו, בר-לב אמו, "שְׁנִסְפוּ יָדַם עֵינַם-לְצִיּוֹן" (יא, 171). פיוטי התפילה שאביו שר, הם כנוסח אנוסי ספרד, כנראה ממורשת חסידות

סלונים. את שובל סוטה של אמו המיוסרת, הוא נשא בכל אורחותיו.
"השְׁמָחָה... בַּת-חֶלֶף קְזֵהר בְּעֵנָן הִיא, אֲכָל לֹא-כֶן עִם הַתּוֹנָה... עִם הַמְּגוֹר"
(יב, 85).

אבי-אמו, הרב נחום, עומד היה בביאליקמייץ אצל חלון הפונה אל בית-
הקברות באולסק, שם קבורים בנו ובנותיו. הם מתו אחד אחד ממחלת
השחפת.

הסב היה שואל את אורי: השומע אתה שקוצצים את הלוויתן לסעודת
המשיח? בבית שרר עוני אלים, עוני מחפיר. אורי דבק באמו, כאשר לא
דבק בנשים מימיו. נפשה חדורה היתה בו, וכשהיא קוראת לו 'בני' – הרי זו
מילה-טיפה מדמו. עתים החליף אותה בהיות ירושלים אמו.

את מושא חייו ואת ייעודו, אמו נטעה בו עמוקות מילדות. בית אבי
השתייך למשפחת רבנים, שהיו בה ארבעה-עשר דורות, בהולדתו של בן
בכור אחר בן בכור, שנועדו להיות רבנים. אורי-צבי, שהיה בן בכור, נמנע
מכך. ברוח נועזת הוא כותב על אמו: "לְעֵתִים... בְּמָקוֹם הָאֵהָבָה הַגְּדוֹלָה –
שְׁנָאָה כְּבוֹשָׁה. אֲנִינּוֹת מְרָה מְחַמַּת תְּקֵנָה שְׁלֹא בָּאָה –" (טו, 20).

לאחר הופעת ספרו היידי, 'מפיסטו', שנחל הערכה רבה, אמרה לו: עליך
לכתוב בלשון העברית, שהרי העברית שפת נצח היא. נאמן היה לשירה
העברית לדורותיה, שִׁנְקָה את תכניה ואת לשונה מן התנ"ך. על שירתו
אמר: "שְׁמָעוּ לְשִׁירִי, אֵל תִּגְדֹּדוּ: רַק שִׁיר הוּא... בְּנִגְוֵה הַדְּעַת נוֹלַד וּמְאִיר
הוּא" (ו, 30).

הוא מצווה להכיר את הזמן העמוק, את מסות הגורל ואת אימת הקיום של
העם היהודי. חייו ושירתו כנוסים בחיי העם: "וְאֵין קֶדֶשׁ מְזֶה וּמִשְׁתֵּי מְלִים
קְדוֹשׁוֹת: יְהוּדֵי וְחֵרוֹת" (ו, 59). בכל הווייתו כוליות שירתו משוקעת בעם
העברי, והתערותו במולדת. חרף היותו איש רוח נאצל, מופלג, התייחסותו
למולדת היא קרקעית בהדגש. כקרקע החיים. על-כן לירושלים הוא קורא:
'ירושלים של מטה'.

כדבריו של פרופסור דן מירון העורך הראשון הנמרץ, המשקיע את כל יהבו ומאודו בהכלת רוחו המרעיפה והסוערת של אורי צבי גרינברג, בכרכים הכחולים של כל-כתביו בהוצאת 'מוסד ביאליק':

גרינברג הגיע למקום שלא היו בו מעולם, לא שירתו שלו ולא כלל השירה העברית שנכתבה לפניו ובזמנו. כל זה התאפשר הן בזכות התעצמות שאין לה שיעור בכישרונו, הן בזכות המסד הציוני-הגותי של הספר ('אימה גדולה וירח'). גרינברג כתב את הספר כולו בידיעה ברורה שהוא מניח בו את היסודות לתרבות ספרותית עברית חדשה; תרבות, שרק ההיאחזות בטריטוריה של ארץ ישראל כבסיס לחיי עם ומדינה ריבונית... מקנה לה זכות ואפשרות קיום" ('אקדמות לאצ"ג', עמ' 47).

התחלנו את דברינו מן העפר ומן הנתיב של צעדי הציפורים, שמשך את לבו של אורי הקטן, ובאים אנו אל סימבוליקה פנימית עמוקה, מן העפר עד-אל הגובה הספירי. אל הנקודה העליונה.

אורי-צבי הוא משורר האור. במקורותינו האור הוא סמלה של גאולת ישראל.

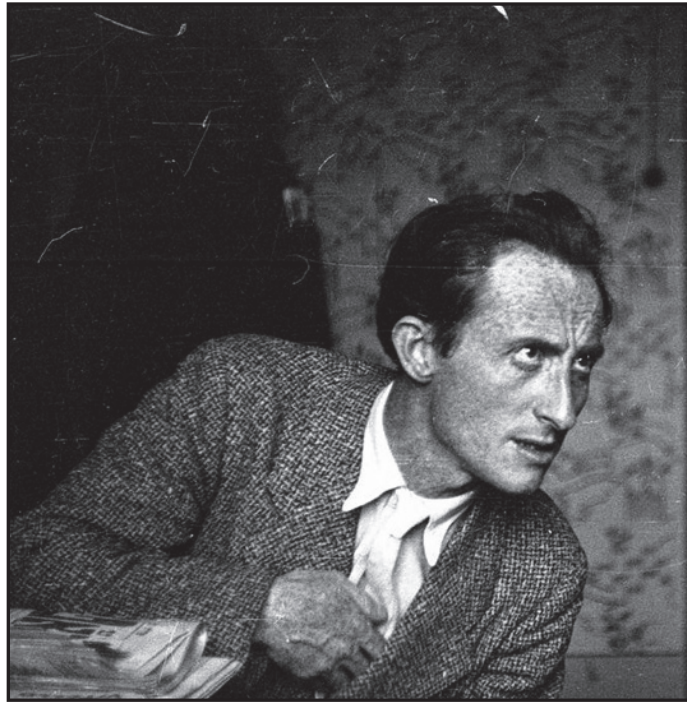
דעת האלוהים היא ההארה. אורי החליף את האור, הנמדד פיסקלית על-פי מהירותו, בתואר הנוגה, שאינו בר-מידה, ואין לו תיחום. בעולם התופעות, מעבר לכוחות הטוב והרע, מזהה המשורר את האור והניגון כאחד. הבריאה מתהווה בניגון. גם בו עצמו, כזיו הלב, מתייצבים כאחד שני הכוחות הקדומים של הבריאה. כי גדולה העוצמה הרוחנית בקרב. הוא נישא לרקיע שבו מזוגים הניגון והאור בשלמות מסתורית. בהיכל העליון הניגון נוֹגַה והנוגה נוגן.

המשורר קשוב עד-תכלית הקשב, ואומר:

"אֱלֹהֵי הַעֲצָבוֹן לִימִינִי... הוּא אֵינָה מִיִן קוֹל לוֹ!
וְהִנֵּה שָׁם תְּלִיל בְּשִׁפְתָיו... אֱלֹהֵי נוֹגֵן סוּלוֹ— (א, 151)

ברגשת קודש הוא כותב: "הנה הפגה המזמר" (יב, 93)

איני יודעת אם משורר זולתו השיג ברוח את זיווג הנוגה והניגון.

אצ"ג, צילום: זאב אלכסנדרוביץ'

* הדברים הושמעו בפסטיבל המשוררים במטולה, 2017